

ՀԱՅ ՏԱՌԵՐԻ ԳՅՈՒՑԻ ԱՅՈՒՑԳ ԹՎԱԿԱՆԸ

Հայերեն տառերի դյուռաի թվականը համարվել է սովորաբար 404 թ.։ Այս տեսակետի դեմ մի ցնցող հողված հրատարակեց Գ.Տ.—Մկրտչյանը «Արարատ» ամսագրում, 1912 թ., էջ 499-514, որով հերքում է այդ թվականը և հայերեն տառերի դյուռը դնում է ութից մինչև տասներկու տարի ավելի ուշ, 412-16 թվերին։ Նա հիմնվում է Եդեսիայի ասորաց եպիսկոպոս Ռարուլասի վրա։ Այս նշանավոր մարդը դահակյեց 412 թվին։ Եթե Մեսրոպը Եդեսիա դնալով ընդունվեց Ռարուլաս եպիսկոպոսից, այդ ընդունելությունը կամ հանդիպումը չէր կարող 412 թվից առաջ լինել, բայց այդ կարող էր լինել նաև 412-ից հետո («Արարատ», էջ 509)։ «Այդ թվականից առաջ, մեր ունեցած անդեղիվ թյունների հիման վրա, անհնար է դնել մեսրոպյան տառերի դյուռը։ Թերևս այդ դյուռը ասորական հետևյալ տարումն է (412 սեպտ.—413 սեպտ.), բայց հավանորեն ոչ դրանից ավելի ուշ» («Արարատ», էջ 513)։ Չորս տարի էլ հաջվում է Սամոսատ դնալու, Հռոմիանոսին պնակիտը պատրաստել տալու և Առակաց գերբը թարգմանելու համար և վերջապես 416-ին վերադարձնում է Հայաստան։

Այսպիսով, ըստ Գալուստ Տեր-Մուկրտչյանի, բուն մեսրոպյան գրերի դյուռի թվականն է 412-416 քառամյակը («Արարատ», էջ 513)։ Այս 416 թվին է, որ Մեսրոպը վերադարձավ Հայաստան։

Հակառակ Գ. Տեր-Մկրտչյանի ենթադրության, ես պահում եմ 404 թվը հետևյալ պատճառաբանություններով։ Կարմիր մեջ Բաբիլոնի ամունքը՝ հետին անվիված է։ Կորյունը՝ չնայած որ մի քանի անգամ առիթ է ունենում հիշելու այդ ե-

պիսկոպոսին, բայց միայն մե անգամ է տալիս նրա անունը։ «Ընդդեմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն (որոց առաջնոյն Բաբիլոն անուն և երկրորդին Ակակիոս), հանդերձ կղերականօքն և իշխանօքն քաղաքին պատահեալ» (Կոր. էջ 19)։ Մյուս ղեպքերում տեսե՛ք՝ ինչ ձևերով է հիշում. «Եւ ապա հրաժարեալ յեպիսկոպոսացն սրբոց» և... և հրաժարեալ ի նոցամէ հանդերձ ամենայն իւրովքն, բերէր առ եպիսկոպոսն Ասորոց։ Որ յորցն նայեմք ինչպիսիքն եղև, առաջի արկեալ նոցա զնշանագիրսն աստուածատուր. վասն որոյ բազում իսկ գովութիւնք յեպիսկոպոսաց սրբոց և յամենայն եկեղեցեաց բարձրանային»։ Այս բոլոր խուսափուկ ձևերը հետաքրքիր են, մանավանդ երրորդը, ճան որոնցից որ առաջին անգամ ընդունվեց, նրանց ներկայացրեց գրերը։

Մենք արդեն ցույց ենք տվել, որ Կորյունի մեջ հետին հավելված է Մեկտինի Ակակիոս եպիսկոպոսի անվանումը։ Այս խուսափուկ և տարօրինակ հիշատակություններն էլ ցույց են տալիս, որ Կորյունը նույն եպիսկոպոսների անունը չղեկոտեր։ Եվ եթե առաջին հիշատակության մեջ էլ անկյունավոր փակագծի մեջ առնված մասը հանկե՛ք, նախադասությունը ամենեւին չպիտի կաղար։

Իր առածը հաստատելու համար Գ. Տ.—Մկրտչյանը մի հնարագետ միջոցի էլ է դնում։ Կորյունը Դանիելյան նշանագրերը բերված է համարում Վառձապուհի հիմնգեորդ տարին, փորձադիւթյան համար տալիս է երկու տարի, հետո Մեսրոպը մեկնում է Միջագետք Վառձապուհի դարձյալ հիմնգեորդ տարում և վերադառնում է Վառձապուհի վեցերորդ տարում։ Գալուստ Տ.—Մկրտչյանն ասում է, որ այս

վեցերորդ ընթերցվածը շատ հին է և դժվար է փոփոխել կամ ջնջել: Այնուամենայնիվ ինքը փոխում է և վեցերորդը դարձնում է ԺԶ (16): Սրա համար էլ հիշում է մի ճառերստի, ուր այս վեցերորդ բառից առաջ բաց տեղ է թողված, պակասը լրացնելու համար (Արարատ, էջ 511): Ենթադրենք, թե Կորյունի բնագրում բոլոր թվերը թվանշանով էին գրված և ոչ թե բառերով, որովհետև հակառակ պարագային կարելի չլիտի լինե՞ր այնպիսի հեռուությամբ վեցերորդը վեշտամեքերոգ դարձնել, ինչպես անում է Զ—ԺԶ: Բայց ի՞նչ է անում Մեսրոպը Միջագետքում ամբողջ ինն տարի: Գ. Տ.—Մկրտչյանը Դանիելյան գրերի Հայաստան բերելը ղնում է 406 թվին, Վառձապուհի հիմնգերորդ տարին: Երկու տարի փորձ է կատարվում, ղառնում է 407 Վառձապուհի յոթներորդ տարին, երբ Մեսրոպը մեկնում է Միջագետք: Վերադառնում է Վառձապուհի ԺԶ—16-րդ տարին, այն է 416 թվին: 407-ից մինչև 416 ունենք ինն տարի, որից չորսը (412—416) ղնում է Եղեախյի և Սամոսատի աշխատանքների համար, իսկ մնացյալ

հինգ տարիների վրայից լուռությամբ է անցնում:

Ահա թե ինչպիսի՜ լարերինթոսի մեջ է ղցում Ռաբուլասի 412-ը. ահա թե ինչպե՛ս է կործանվում և այդ հիմքի վրա մեծ խնամքով կառուցված շինքը:

Մեր մի հոգվածում, որը տպագրվել է ԱրմՖանի 1941 թվի տեղեկագրում (էջ 169-170), ցույց ենք տվել, որ Կորյունի Երզ—ը պետք է կարդալ ոչ թե հիմնգերորդ, այլ ինչպես գրված է՝ երրորդ: Երկու տարվա փորձից հետո կունենանք հիմնգերորդ, ինչպես որ գրված է: Մեսրոպը մեկնում է Վառձապուհի հիմնգերորդ տարում և վերադառնում է վեցերորդ տարում: Ուրեմն Միջագետքում մնում է մեկ տարի. և այսքանը բոլորովին բավական է մի գրադարան այցելելու, մի այբուբեն հնարելու, մի պնակիտ պատրաստելու և Առակաց գրքի նման մի փոքրիկ գիրք (որն ունի ընդամենը 60 էջ ութածալ) չորս հոգով (Մեսրոպ, Հովհան, Հովսեփ, Հռոփանոս) հայերենի թաղմանն և գրի առնելու համար:

Ակադեմիկոս Է. ԱՄԱՌՅԱՆ